

ŤAŽENIE ALBRECHTA I. HABSBURSKÉHO DO PORÝNIA V ROKU 1298

PETER ROHÁČ

ROHÁČ, P.: Albrecht I Habsburg's Rhine Campaign of 1298. *Vojenská história*, 1, 29, 2025, pp 17-36, Bratislava.

This paper primarily examines the campaign of Austrian Duke Albrecht I Habsburg against German King Adolf of Nassau in 1298. This confrontation occurred after several years of King Adolf's reign, during which his power politics provoked substantial opposition from the empire's elites, led by Archbishop Gerhard II of Mainz and King Wenceslaus II of Bohemia, with King Andrew III of Hungary counted among the allies. The Habsburg army's Rhine campaign represents a fascinating example of political-military manoeuvring that exceeded most military operations of the period in scope. Most importantly, this campaign culminated in the decisive Battle of Göllheim, which triggered a fundamental shift in imperial power dynamics and marked the Habsburgs' return to the throne.

Keywords: Albrecht I Habsburg, Adolf of Nassau, Gerhard II of Mainz, Wenceslaus II, Rhineland

<https://doi.org/10.69809/vojhist.2025.29.1.2>

Keď sa vo februári 1298 vo Viedni, na dvore rakúsko-štajerského vojvodu Albrechta I., stretli svetskí a cirkevní predstavitelia na čele s českým kráľom Václavom II. a jeho uhorským náprotivkom Ondrejom II., aby podporili svojho bývalého švagra, resp. v prípade Ondreja II. svokra, v jeho zápase o nemeckú kráľovskú korunu, bol to svojim spôsobom (viedenský) kongres elít strednej Európy. Vtedajším nositeľom titulu rímskeho resp. nemeckého kráľa bol Adolf Nassavský (1292 – 1298), ktorý si však za niekoľko rokov svojej vlády dokázal znepriatelieť značnú časť elít v ríši. Z tohto dôvodu bol Albrecht, jeho pôvodne neúspešný konkurent z volieb v roku 1291, zrazu akceptovateľný pre nespokojencov, ktorí sa rozhodli pre prevrat a zvrhnutie svojho panovníka. Adolf si to zapríčinil v podstate sám svojou agresívnou politikou v neustálej snahe získať dostatok tak potrebných financií, resp. vytvoriť si, popri svojom malom zázemí, ktoré mu poskytovalo Nassavsko, novú, ale najmä väčšiu a bohatšiu územnú základňu v podobe Durínska a Meissenska. To bola „prirodzená“ politika, ktorú uplatňoval svojho času aj Albrechtov otec Rudolf I., a koniec koncov vďaka nemu získal Albrecht Rakúsko a Štajersko. No na rozdiel od Rudolfovej politiky, tá Adolfova napokon zlyhala.

Viedenské stretnutie odštartovalo Albrechtovo ťaženie za mocou, ktoré sa skončilo po značnom taktizovaní rozhodujúcim stretom na bojisku pri Gölheime 2. júla 1298. Súčasťou tohto ťaženia bol aj uhorský kontingent vedený Demeterom, županom bratislavským a zvolenským, tvorený mužmi prevažne z územia dnešného Slovenska. Išlo v podstate o prvú účasť nejakého oddielu Uhorského kráľovstva na vojenskom ťažení smerom na západ, až k Rýnu, od čias staromaďarských vpádov spreď viac než troch storočí. Bola to síce, z vojenského hľadiska, len minimálna spojenecká výpomoc, no netreba zabúdať, že Albrecht bol spojencom len dva roky a samotný Ondrej III. s ním na začiatku svojej vlády zviedol (1291) víťaznú vojnu.

Svoju rolu tu mohli zohrať aj vnútropolitické problémy uhorského kráľa, a teda skutočnosť, že nemohol popri svojich reálnych možnostiach vyslať na pomoc svojmu svokrovi viac než len niekoľko stoviek mužov.

Politika Adolfa Nassavského

Voľba Adolfa Nassavského za nemeckého kráľa v roku 1291 bola vyjadrením snáh voliacich kniežat – kurfirstov (nem. Kurfürst) o „slabého“ panovníka, ktorý by bol závislý na svojich voliteľoch, tak ako pri voľbe Rudolfa I. Habsburského v roku 1273. Práve Rudolfova expanzívna politika a zabezpečenie bohatého Rakúska a Štajerska pre svojho syna Albrechta, ktorý bol politicky i vojensky pre kurfirstov až priveľmi aktívnym panovníkom, z neho urobila nepriateľného nástupcu svojho otca v ríši. Svoju rolu tu zohral celý labyrint záujmov jednotlivých voliteľov, ktorých v tomto čase tvorili traja duchovní – arcibiskupi – kolínsky Siegfried II., mohučský Gerhard II. a trevírsky Bohemund I. a štvorica svetských predstaviteľov: český kráľ Václav II., saský vojvoda Albrecht II., markgróf brandenburský Oto IV. So šípom a falcegróf rýnsky Ľudovít II. Po množstve rokovaní sa napokon „dohodli“ a 5. mája 1292 vo Frankfurte nad Mohanom zvolili za kráľa grófa z Nassau – Adolfa. Albrechtovi slúži ku cti, že sa realisticky vzdal ďalšieho márneho odporu a časom sa podriadil voľbe. Príčinou boli hlavne jeho domáce problémy s povstaním štajerskej šľachty na rozhraní rokov 1291 – 1292, ale aj množstvo nepriateľov priamo v ríši, na čele so salzburským arcibiskupom a dolnobavorským vojvodom. Po tom, čo novému panovníkovi zložil hold, na jeseň 1292 v Hagenau, obdržal od neho potvrdenie svojej vlády v Rakúsku a Štajersku.¹

No aj Adolf sa ukázal byť z „rovnakého cesta“ a podobne ako jeho predchodca i on sa snažil vydobýť si hodnotnejšiu doménu, pôsobiť aktívne a posilniť svoju moc všemožnými spôsobmi. V prvom rade však bol nový panovník hneď od začiatku limitovaný množstvom sľubov a záväzkov, ktoré mal po korunovácii splniť voliteľom. Napríklad český kráľ Václav II. mal prísľub zásnub svojej dcéry Agnes s Adolfovým najstarším synom Ruprechtom, nehovoriac o jeho zisku (zálohu) Chebska a nárokov na Meissensko. Najväčším bremenom sa zaviazal arcibiskupom z Mohuča a Kolína nad Rýnom. Ich požiadavky boli také rozsiahle, že Adolf by ich nedokázal splniť, aj keby chcel. Požiadavky kolínskeho arcibiskupa Siegfrieda II. smerovali len k rozšíreniu kolínskeho územia a dokázal ich obísť tak, že proti nemu postavil brabantského vojvodu Jána I., jeho úhlavného nepriateľa.

Ťažšie bolo prelomiť volebné putá, ktoré naňho uvalil mohučský arcibiskup Gerhard II., keďže prevzatím panovníckej kancelárie získal silný vplyv na jeho politiku. Adolf tomu mohol čeliť len vybudovaním vlastných spojenectiev s aristokraciou či mestami nepriateľskými k mocným prelátom. Išlo najmä o spojenie s rýnskymi Wittelsbachovcami v roku 1294. Na prekvapenie všetkých sa totiž falcegróf Ľudovít, manžel jednej z dcér Rudolfa Habsburského a pôvodne Albrechtov podporovateľ, zbližil s Adolfom. Výrazom toho bol sobáš Adolfovej dcéry Mechtildy s Ľudovítovým synom a nástupcom Rudolfom začiatkom septembra 1294. Rudolf sa navyše zaviazal svojmu svokrovi ďalekosiahlymi politickými ústupkami, vďaka ktorým mohol tento prakticky kontrolovať zaťove územia. Týmto sa Adolf v podstate definitívne spreneveril svojej očakávanej role bábký v rukách kurfirstov. Aj keď, najmä v Gerhardovom prípade, môžeme u duchovných kurfirstov vidieť určitú víziu ohľadom ríšskej

¹ GERLICH, Alois. Adolf von Nassau (1292-1298). Aufstieg und Sturz eines Königs, Herrscheramt und Kurfürstenfronde. In: *Nassauische annalen. Jahrbuch des vereins für Nassauische Altertumskunde und Geschichtsforschung. Band 105*. Wiesbaden : Verlag des vereins für Nassauische Altertumskunde und Geschichtsforschung, 1994, s. 17-36. MATTHEIS, Martin. Das Verhältnis der deutschen Fürsten und Grafen zu König Adolf von Nassau (1292-1298). In: *Mitteilungen des historischen Vereins der Pfalz 97* (1999). Speyer : Historisches Museum der Pfalz, 1999, s. 353-356, 374. TRAUTZ Fritz. Studien zur Geschichte und Würdigung könig Adolfs von Nassau. In: *Geschichte Landeskunde II. Band (Monumenta Germaniae)*. Wiesbaden : Franz Steiner Verlag GMBH, 1965, s. 9. NIEDERSTÄR, Alois. Die Herrschaft Österreich - Fürst und Land im Spätmittelalter. In: HERWIG, Wolfram ed. *Österreichische Geschichte 1278-1411*. Wien : Ueberreuter, 2001, s. 100-101. ŽEMLIČKA, Josef. *Do tří korun. Poslední rozmach Přemyslovců (1278-1301)*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 220-225, 229-236.

politiky, zvyčajne sa nijako zvlášť nelíšili od teritoriálnej politiky ich svetských kolegov. Podobne, príslubom území, finančnými kompenzáciami či dynastickými zväzkami, si Adolf zaviazal aj iných kurfirstov, prípadne ich spojencov.

V neposlednom rade nasledovali ďalšie donácie alebo ich potvrdenia mnohým záujemcom, tak ako to bolo zvykom po zmene vlády v každej vtedajšej krajine.² Šesťročná Adolfova vláda, v intenciách snahy čo najviac posilniť moc, musela nutne narázať na nespokojnosť časti elit: pomohli Adolfovi získať trón, on však nebol schopný či ochotný splniť im všetky záväzky, ku ktorým sa zaviazal. Zoznam by bol dlhý, preto sa obmedzíme len na tie najvypuklejšie a najčastejšie pertraktované v odbornej literatúre. Jednou z hlavných kontroverzií bola otázka zisku území rodu Wettinovcov v bohatom Meissensku a Durýnsku, kde Adolf zasiahol do sporov medzi tamajším markgrófom, resp. landgrófom Albrechtom II. a jeho synmi. Večne zadlžený Albrecht II. totiž 23. apríla 1294 podpísal s kráľom Adolfom dohodu, podľa ktorej obe jeho dŕžavy mali pripadnúť za 12 000 hrivien striebra „v prospech ríše“. Tým v podstate obaja odignorovali dedičské práva jeho synov. Keď s tým synovia nesúhlasili, uvalil na nich ríšsku kliatbu a s finančnou podporou Anglicka ešte v roku 1294 obsadil Durínsko, napriek protestom mohučského arcibiskupa Gerharda II. z Eppsteinu (1289-1305), ktorý tam „vlastnil“ isté práva a majetky. Ani osobné rokovania z 30. septembra 1294 v Mittelhausene spory kráľa s Gerhardom nevyriešili. Následným záujmom o Meissensko si zasa Adolf pohneval českého kráľa Václava II., ktorému predtým prisľúbil prednostný nárok na toto územie.³

Ďalším problémom sa ukázalo byť angažovanie sa Adolfa v „nekonečnom“ anglo-francúzskom konflikte. Pritom do rozporov s ambicióznym francúzskym kráľom Filipom IV. Pekným sa Adolf dostal prakticky od začiatku svojej vlády v dôsledku protežovania grófa Jána z Hainaut v jeho spore s mestom Valenciennes. To bolo ríšskym lénom, no dalo sa pod ochranu francúzskeho kráľa. Rozpory narastali aj s ohľadom na francúzske snahy prenikať na ríšske územia v Porýní a nový kráľ sa tak mohol tváriť ako ochranca ríše na západe. Tak sa Adolf v roku 1294 nechal kúpiť za 80 000 hrivien (či dokonca 100 000) anglickým kráľom Eduardom I., aby vojensky vystúpil proti francúzskemu kráľovi pre jeho pokus obsadiť, resp. dobyť Flanderské grófstvo a Burgundsko. Zaviazal sa slúžiť anglickému kráľovi s 1 000 jazdcami šesť mesiacov proti Francúzsku. Konflikt prekazil, okrem iného (napr. aj Eduardove problémy so Škótti), zásah ambiciózneho pápeža Bonifáča VIII. v roku 1295, no Adolf si vyslúžil obvinenia zo žoldnierstva nehodného titulu nemeckého kráľa, a to aj zo strany pápeža, čo značne poškodilo jeho povesť. Niežby v tom bol sám, kúpiť sa nechali napr. aj holandský gróf Florent V. Francúzmi a Ján II. Brabantský Angličanmi. Navyše francúzska diplomacia nadviazala styky s rakúskym vojvodom Albrechtom, čo mohlo do budúcnosti predstavovať ďalší problém. A hoci musel Adolf tiahnuť do Durínska a Meissenska aj v roku 1295, celkovo si tieto územia udržal až do roku 1298. Pravdepodobne dúfal, že kurfirsti znesú jeho uchvátenie Durínska a Meissenu tak, ako znášali nesplnenie volebných sľubov. To sa ukázalo ako chyba, pretože pri nesplnení sľubov išlo „len“ o to, že dotýčným kniežatám neboli priznané žiadne zisky, no ovládnutie Durínska a Meissenska malo za následok stratu, ktoré nebol ochotný akceptovať ani arcibiskup Gerhard, ani kráľ Václav.⁴

² GERLICH, A. Adolf, c. d., s. 37-45. K jednotlivým Adolfovým záväzkom pozri: MATTHEIS, M. Das Verhältnis, c. d., s. 357-374, 398. TRAUTZ F. Studien, c. d., s. 5. ŽEMLIČKA, J. *Do tří korun*, c. d., s. 234-235, 248-249.

³ GERLICH, A. Adolf, c. d., s. 46-51. MATTHEIS, M. Das Verhältnis, c. d., s. 364, 379-383. TRAUTZ F. Studien, c. d., s. 10-17, 19-20. ŽEMLIČKA, J. *Do tří korun*, c. d., s. 250-251.

⁴ PELZEL, Franciscus Martinus (Ed.). *Magni Ellenhardi Chronicon Quo Res Gestae Rudolphi Habsburgici Et Alberti Austriaci Regum Romanorum Egrege Illustrantur*. Pragae : 1777, s. 43. GERLICH, A. Adolf, c. d., s. 52-53. MATTHEIS, M. Das Verhältnis, c. d., s. 392-396, 399. ŽEMLIČKA, J. *Do tří korun*, c. d., s. 251-252.

Dôležitým bodom stabilizácie Adolfovho postavenia na východe ríše mohlo byť stretnutie s Václavom II. z marca 1296 v blízkosti cisterciáckeho kláštora Grünhain v Sasku. Pozoruhodným výsledkom nebolo ani tak naplnenie dynastickej dohody medzi oboma panovníkmi, ako skôr to, že mladý Ruprecht bol poslaný na dvor otca svojej snúbenice do Prahy, kde sa konal sobáš 9. augusta 1296. Ani toto spojenie nebolo pre Adolfa šťastným, keďže nevesta čoskoro po svadbe zomrela. Nepodarilo sa mu odradiť Václava od nárokov na Meissensko a už vôbec neuspel v jeho nasmerovaní proti Rakúsku a Štajersku (stratených dŕžav jeho otca). Václav sa tak zaradil k zástupu nespokojencov sklamaných politikou kráľa Adolfa a dostával sa do opozičného tábora Habsburgovca – Albrechta I, čakajúceho na svoju príležitosť. O zbližení mohučského preláta s Václavom II. svedčí aj jeho ústretovosť (27. júla 1296) v otázke chystanej korunovácie v Prahe. Viackrát odkladaná korunovácia sa napokon uskutočnila o rok neskôr 2. júna 1297 v Prahe a sprievodné oslavy boli tiež príležitosťou na rozsiahle politické stretnutia a prvotné sformovanie „frondy“ proti kráľovi Adolfovi. Jej cieľom bolo zosadiť ho z trónu a hoci nevieme, či on, alebo jeho spojenci, rýnski Wittelsbachovci, boli medzi pozvanými, na korunovácií chýbali. Zoznam účastníkov tvorili najmä: Otto IV. markgróf Brandenburský, saský vojvoda Albrecht, mohučský arcibiskup Gerhard, arcibiskup Burkhardt z Magdeburgu a množstvo iných prelátov. Išlo o jednoznačnú demonštráciu proti Adolfovi vedenú Gerhardom, hoci zatiaľ bez nejakých oficiálnych úspechov. Adolf sa síce ešte 7. júla 1297 pokúsil získať Gerharda na svoju stranu poskytnutím 500 hrivien (z dlhu 5000 hrivien), no márne.⁵

Rovnako nebezpečný bol aj postup rakúskeho vojvodu Albrechta na konci roka 1296 v alpskom priestore proti Adolfovmu prívržencovi – salzburskému arcibiskupovi Konrádovi. Adolf si navyše, celkom nediplomaticky, vyrobil ďalších nepriateľov v podobe dedičov, ešte v novembri 1295 zosnulého tyrolsko-gorizského grófa a korutánskeho vojvodu Meinharda II., keď spochybnil nároky jeho troch synov Ota, Ľudovíta a Henricha na Korutánsko. V liste salzburskému arcibiskupovi Konrádovi z 27. novembra 1296 ich totiž označil za rebelov proti cirkvi a ríši, no najmä hovoril o nich ako o synoch Meinharda, ktorý sa iba „nazýval vojvodom korutánskym“. Meinhardovci boli navyše starí spojenci Habsburgovcov a jednoznačne sa postavili na stranu Albrechta, a to aj priamo na bojisku pri Gölheime.⁶ Albrecht medzitým musel riešiť zložitú situáciu doma. Ešte v roku 1295 totiž ťažko ochorel a vďaka dobovej lekárskej „starostlivosti“ prišiel o oko. Horšie bolo, že sa rozšírili správy o jeho smrti, čo využili všetci šľachtickí nespokojenci s jeho tvrdou autokratickou vládou v Rakúsku i Štajersku, nehovoriac o tradičnom nepriateľovi – salzburskom arcibiskupovi Konrádovi a iných. Prsty v tom mal aj kráľ Adolf, ktorý sa spojil s Konrádom a mal podnieť nielen vzburu rakúskych barónov, dokonca si vyslúžil aj obvinenia z Albrechtovej otravy. Po potlačení povstania však táto iniciatíva vyšumela do prázdna, najmä keď salzburský prelát zmenil strany a radšej sa zmieril s Albrechtom. Stalo sa tak 24. septembra 1297, keď sa zaviazal, že nepomôže nikomu, kto by chcel vojvodovi škodiť, ani nedovolí prechod cez svoje územie nikomu, kto by smeroval proti Albrechtovi alebo proti jeho korutánskym spojencom. Osobitne sa spomína, že nebude zásobovať, ani prípadný útok kráľovej armády. Tomuto už nemohla zabrániť ani Adolfova donácia z 3. septembra 1297, v ktorej vyzdvihol arcibiskupovu oddanosť a vernosť, s akou „znášal prenasledovanie a škody utrpené od spoločných nepriateľov“. Práve v súvislosti s potlačením povstalcov, keď odbojný Liutold z Kuenringu v júni 1296 sľuboval Albrechtovi pomoc proti komukoľvek, vrátane „rímske-

⁵ GERLICH, A. Adolf, c. d., s. 54-60. MATTHEIS, M. Das Verhältnis, c. d., s. 365. ŽEMLIČKA, J. *Do tří korun*, c. d., s. 305-307.

⁶ RAZIM, Jakub. *Čechy, Korutany a Tyroly pod vládou Jindřicha Korutanského*. Disertační práce. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2014, s. 229.

ho“ kráľa, máme prvý otvorený signál vojvodovho vystúpenia proti kráľovi Adolfovi. Keď si teda vojvoda upevnil svoju moc doma, mohol čakať na svoju príležitosť.⁷

Zdá sa, že Adolf sa jednoducho „vyčerpal“ a nemal už čo ponúknuť, no najmä, Albrechtovi sa podarilo zvieŕť nespokojencov do jedného prúdu. Príležitosť následne prišla s odporom mohuškého preláta a českého kráľa voči kráľovi. Samotný Adolf sa zdržiaval na prelome rokov 1296 – 1297 v Porýní, kde sa 3. mája 1297 zúčastnil voľby nového, jemu nalkoneného, kolínského arcibiskupa Wikbolda, keďže jeho predchodca Siegfried II. zomrel ešte 7. apríla 1297. Zároveň uzavrel dohodu s rýnskym falcgrófom Rudolfom I., ktorému 17. júla 1297 dal do zálohu mesto Memmingen vo Švábsku za vojenskú pomoc stovky obrnených koní, šesťdesiatich kopijníkov a rovnakého počtu lukostrelcov. Za to zaťovi prislúbil 2000 hrivien striebra, hoci z tejto sumy uhradil len časť. Navyše, za ešte nevyplatené veno svojej dcéry mu dal do zálohu viacero ríšskych majetkov. Rudolfovu pozíciu však oslabovali spory s bratom Ľudovítom (neskorším cisárom Ľudovítom IV.), ktorý bol, naopak, ochotný podporiť Habsburga. Táto pomoc by sa kráľovi určite zišla pri obliehaní mohuškého arcibiskupa na jeho nemenovanom hrade ešte v auguste toho istého roka. Tým mu prekazil cestu na stretnutie opozičných kniežat v Chebe a otvorene tak vystúpil proti „duchovnému“ vodcovi opozície. Oklieštená zostava na čele s Václavom II. a Ottom Brandenburským sa radšej stiahla do Kadane. V rovnakej dobe sa však kráľ Adolf mal angažovať aj na západe, vzhľadom na spojenectvo s anglickým Eduardom I., ktorý sa konečne vyločil vo Flandrách, pričom musel rozdeliť svoju armádu. Adolf niekedy v septembri 1297, kým plánoval ťaženie na západ, vyslal svojich ľudí, grófa Theobalda z Pfirtu do Alsaska a rytiera Hermanna z Geroldsecku, do Breisgau ako „správcov“ k hornému Rýnu. Išlo najskôr o opatrenie zamerané proti Francúzom, no netreba zabúdať ani na nepriateľské postoje štrasburského biskupa voči Adolfovi. V každom prípade kráľovi ľudia spôsobili biskupovi a mešťanom štrasburským mnohé škody, takže sa nakoniec pridali k opozičnému tábora. Čo sa týka západného bojiska, anglický kráľ nechal napokon svojho flanderského spojenca Guya z Dampierre bojovať samého, čo viedlo k francúzskemu víťazstvu v bitke pri Furnes 20. augusta 1297. Na strane Guya síce vystúpili niektoré oddiely z Porýnia (gróf Henrich z Nassau a grófi z Jülichu, Katzenelnbogenu a Sponheimu), no ani Adolf, ani Eduard sa na bojisku neukázali. Adolf už musel totiž brať ohľad na opozičné pohyby v ríši, resp. objavili sa aj reči o tom, že sa vraj nechal podplatiť Filipom IV. Podstatné je, že v liste flanderskému grófovi z augusta 1297 z alsaského Schlettstadtu (fr. Sélestat), severne od Colmaru, ho informoval o dôvodoch svojej absencie. Za príčinu označil nepokoje a nepriateľské aktivity niektorých kniežat, ktoré sa dopúšťali „zločinu urážky kráľovského majestátu“. Keď bolo napokon 9. októbra dohodnuté prímierie Eduarda I. s Filipom IV., začiatkom novembra sa mohol Adolf vrátiť do Wiesbadenu a rozpustiť časť oddielov. Tieto tvorili švábski a franskí páni, ktorí na neho čakali vo Frankfurte asi päť týždňov. Zvyšok roka strávil vo Frankfurte a Speyeri. Zároveň preplácal náklady súvisiace s ťaženiami svojim spojencom, trevírskemu arcibiskupovi Bohemundovi (23. decembra 1297), ako aj grófovi Eberhardovi (I.) z Katzenelnbogenu. Eduard I. v nasledujúcom roku uzavrel s Francúzskom mier a Adolf v novembri 1297 vyslal do Courtrai Bohemunda z Trevíru, aby rokoval o predĺžení prímieria.⁸

⁷ Magni Ellenhardi Chronicon. s. 43. BÖHMER, Johann Friedrich. *Regesta Imperii VI. Die Regesten des Kaiserreichs unter Rudolf, Adolf, Albrecht, Heinrich VII. 1273-1313. Abt. 2.* (RI) neu bearbeitet von SAMANEK, Vincenz. Innsbruck : Universitätsverlag Wagner, 1948, n. 890, s. 312, n. 905, s. 318. ŽEMLIČKA, J. *Do tří korun*, c. d., s. 263, 271.

⁸ PERTZ, Henricus Georgius. Ed. *Chronicon Colmariense*. In *Monumenta Germaniae historica, Scriptores XVII*. Hannoverae : 1861, s. 263. Magni Ellenhardi Chronicon., s. 43-43. K prímieriu pozri: RI VI, 2, s. 319-320, n. 908, s. 325, n. 924. s. 329, n. 936. GERLICH, A. Adolf, c. d., s. 59-62. MATTHEIS, M. Das Verhältniss, c. d., s. 365, 393-395, 398. TRAUTZ F. Studien, c. d., s. 22-27. ŽEMLIČKA, J. *Do tří korun*, c. d., s. 309.

Kráľ následne v druhej polovici roka 1297 odmeňoval svojich verných. V donačných listinách im pripisoval ako kompenzáciu rôzne sumy, od 100 a viac hrivien striebra, ale keďže hotovosťou zvyčajne nedisponoval, dostávali do zálohu rôzne majetky či príjmy. V septembri 1297 medzi nich patrili Henrich z Fleckensteinu,⁹ v októbri Albert z Hohenlohe,¹⁰ Nikolaus z Hagenau a Tilmann zo Schwarzenbergu.¹¹ 19. októbra 1297 zasa ako odškodné za angažovanie sa proti Francúzom priznal Otovi Dolnobavorskému príjmy od regensburských Židov.¹² Podobne aj v novembri poskytol kráľ Gerlachovi von Isenburg ako zálohu príjem plynúci zo židovskej komunity v Hohingene.¹³ V rovnakej dobe boli odmenení aj biskup z Würzburgu a opát Wilhelm zo St. Gallen.¹⁴ Svoj význam malo aj Adolfovo spojenectvo s viacerými mestami, v prvom rade išlo o Speyer, Mohuč, Worms, ale aj Freiburg, ktorým za ich služby a lojalitu udeľoval a potvrdzoval ich privilégia, ako napr. 14. septembra 1297 v Speyeri.¹⁵ Ochranné listy pre sprisahanecké švajčiarske údolia Uri a Schwyz z 30. novembra 1297 boli už jednoznačne namierené proti Habsburgovi.¹⁶

Osobitne sa odmenil aj príbuzným, v prvom rade svojmu strýkovi Eberhardovi (I.) z Katzenelnbogenu listinou vydanou v Speyeri 21. decembra 1297, ktorému za jeho služby sľúbil, no nevyplatil 500 hrivien, a tak mu dal do zálohu hrad a mesto Eberbach (v Bádensku), ako aj iný hrad Reichenstein a mesto Gamunde (asi Neckargemünd). Podľa iného dokladu dostal do zálohu aj majetok Nießen, pravdepodobne južne od Limburgu.¹⁷ Svojmu švagrovi Jánovi z Limburgu potvrdil vo februári 1298 privilégium od kráľa Rudolfa I. (z roku 1287 pre jeho otca Gerlacha) na príjmy od limburských Židov (300 hrivien), ku ktorým pridal ešte ďalších sto hrivien.¹⁸ Napokon 26. februára 1298 vyhlásil svojich strýkov Henricha a Emicha z Nassau a ich bratov za svojich a ríšskych vazalov za ich zásluhy a dal im 1000 mariek kolínskych fenigov. Prirodzene, to bola len nominálna hodnota, namiesto ktorej dostali do zálohu bane na striebro v Ratzenscheide vo Vestfálsku (neďaleko Siegeni, ktorý bol rodovou akvizíciou už niekoľko desaťročí).¹⁹

V posledný deň roka 1297 musel Adolf zaujať stanovisko k problému, ktorý ho potencionálne oslaboval v predvečer zápasu s Habsburgom. Išlo o spor medzi jeho zaťom falcgrofom Rudolfom I. a jeho matkou Matildou (inak sestrou Albrechta Habsburského) na jednej strane s augsburským biskupom Wolfhardom a mestom Augsburg na strane druhej. Vydal nariadenie, že obe strany musia dodržiavať mier do 1. mája 1298 a majú sa do 16. marca 1298 dostaviť pred neho, aby ich spor rozhodol. Spor sa napokon vyriešil aj bez kráľovho zásahu, takže angažovanosť zaťa na jeho strane nebola ohrozená.²⁰ Aj na začiatku roka 1298 v januári a februári dal do zálohy svojim prívržencom rôzne ma-

⁹ RI VI, 2, s. 314, n. 894.

¹⁰ RI VI, 2, s. 323, n. 919.

¹¹ RI VI, 2, s. 323, n. 920.

¹² RI VI, 2, s. 323, n. 915, 916.

¹³ RI VI, 2, s. 324, n. 922.

¹⁴ RI VI, 2, s. 325, n. 925, s. 328, n. 934.

¹⁵ RI VI, 2, s. 314-316, n. 896, 898, 899, s. 329, n. 935

¹⁶ RI VI, 2, s. 326-328, n. 929, 930.

¹⁷ RI VI, 2, s. 329-330, n. 937, s. 930, n. 939.

¹⁸ RI VI., s. 337, n. 953.

¹⁹ RI VI., s. 337, n. 954.

²⁰ RI VI., s. 330, n. 938.

jetky. Platí to o Konrádovi z Weinsbergu,²¹ ako aj o Engelbertovi, synovi grófa Eberharda z Mark. Druhému menovanému namiesto sľúbených 400 mariek kolínskych fenigov dal do zálohu ríšsky majetok Westhofen, a to „*in subsidium sue milicie*“, teda ako „žold“ za jeho vojenské služby.²²

Stretnutie vo Viedni a jednotlivé strany

Vzťahy medzi švagrami – Václavom II. a Albrechtom Habsburským prechádzali rôznymi fázami a od spojenectva nemali ďaleko k nepriateľstvu a naopak. To posledné sa podarilo vyriešiť ešte na konci roka 1293. Navyše, v tom čase došlo aj k nadviazaniu Albrechtovho spojenectva s markgrófom Otom V. Dlhým, keď sa jeho syn Hermann zasnúbil s Albrechtovou dcérou Annou.²³ Príležitosť na konečnú dohodu opozície poskytl zasnuby Alžbety, dcéry uhorského kráľa Ondreja III., s českým princom Václavom (III.) vo Viedni. Iniciátorom bol vraj český panovník. Stretnutie Albrechtových prívržencov vo Viedni sa začalo 10. februára 1298 a zúčastnilo sa ho množstvo svetských a cirkevných predstaviteľov, ako z ríše, tak i z Uhorského a Českého kráľovstva. Okrem spomínaných panovníkov to boli nemecké kniežatá, v prvom rade kurfirsti Albrecht II. Saský a brandenburský markgróf IV. Otto IV. a jeho brat Hermann. Z južných častí ríše boli zastúpení korutánsky vojvoda a tirolský gróf Otto III. s bratmi Ľudovítom a Henrichom. Prítomný bol aj český spojenec – opolské knieža Boleslav I. a nemenovaná masa šľachticov. Dlhší je potom zoznam prelátov. Z ríšskych biskupov boli zastúpení – Peter z Bazileja, Henrich z Kostnice (Konstanz), Bernard z Pasova, Ulrich zo Seckau, Emich z Friesachu, Albrecht z Chiemsee. Z Čiech tu boli obaja hlavní preláti, pražský biskup Gregor aj olomoucký Detrich. Najviac biskupov však zastupovalo Uhorské kráľovstvo, vrátane Gregora, nedávno zvoleného arcibiskupa v Ostrihome. V zozname figurovali: kaločský arcibiskup Ján, rábsky biskup Teodor, vesprímsky Benedikt, päťkostolný Pavol, vacovský Haab a čanádske biskup Anton. Podobne ako množstvo šľachticov navštívili Viedeň aj mnohí opáti, prepošti a kanonici. Ich sprievody doslova zaplavili mesto a to spôsobilo výrazný nedostatok ubytovacích kapacít. Problematické boli vraj vzťahy domáciach s Uhrami a Kumánmi, a to aj s obeťami na životoch. Údajne zahynul, okrem iných, dokonca nejaký „kráľ pohanov Albrandus“. Išlo o syna nebohého kumánskeho vojvodu Alpra. Zasnuby následníka českého trónu Václava s uhorskou princeznou, len päťročnou Alžbetou 12. februára 1298, boli vlastne len zásterkou na vec iného charakteru. Došlo tým k ešte pevnejšiemu prepojeniu Habsburgovcov, Přemyslovcov a Arpádovcov. Vyššie spomínané osobnosti mali v podstate odobrať Albrechtovo vystúpenie proti vládnucemu panovníkovi v ríši a hoci sa Ondrej III. vrátil čoskoro do vlasti, ním delegované oddiely sa pridali v následnom ťažení na západ k Albrechtovej armáde.²⁴

Pre strednú Európu toto stretnutie a prepojenie Habsburgovcov, Přemyslovcov a Arpádovcov znamenalo tiež vytvorenie nového, hoci len krátkodobého systému medzinárodných vzťahov, z ktorého každý z rodov mohol profitovať. Napr. Václav II. získal do budúcnosti

²¹ RI VI., s. 333-334, n. 945.

²² RI VI., s. 334-335, n. 948.

²³ ŽEMLIČKA, J. *Do tří korun*, c. d., s. 245-246, 312-313.

²⁴ Chronicon Austriacum anonymi. In GOMBOS, Franciscus Albinus (ed.). *Catalogus fontium historiae Hungariae I*. Budapestini : Ab Academia litterarum de Sancto Stephano rege nominata editus, MCMXXXVII, s. 516-517, č. 1215. WERTNER Mór. Magyar segítőcsapat a göllheimi csatában (1298.). In *Hadtörténelmi Közlemények*, 16. kötet. Budapest : Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 1915, s. 61-64. PAULER, Gyula. *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt II*. Budapest : Az Athenaeum Irod. és Nyomdai R. Társulat Kiadása, 1899, s. 580-581.

nárok na uhorskú korunu, ale priamym dôsledkom bol v prvom rade uhorský súhlas s českou nadvládou v Poľsku. Pre Ondreja III. to zasa znamenalo definitívne vymenenie sa zo zahranično-politickej izolácie v rámci strednej Európy – stal sa plnohodnotným členom novej aliancie, ktorej cieľom bola zmena pomerov v ríši, nehovoriac o dynastickej aliancii s Přemyslovcami.²⁵

Predpokladá sa, že na stretnutí mohušký arcibiskup Gerhard priamo vyzval Albrechta k ťaženiu do Porýnia. Albrecht 12. februára 1298 prisľúbil Václavovi II., že ak bude zvolený za kráľa, dá mu do zálohu Cheb Pleisensko a viaceré hrady v ríši, ako aj mesto Weiden do zálohu (za 50 000 hrivien). Po Viedenskom stretnutí sa Václav vrátil na Moravu a tam 21. februára v Brne formálne odovzdal svoj hlas mohuškému Gerhardovi v prospech Albrechta. Teraz disponoval Gerhard spoločne s brandenburským a saským súhlasom štvoricou hlasov (zo siedmich) pre novú voľbu. Rýnsky falckgróf Rudolf I. bol od svojho nástupu na stolec v roku 1294 a sobáša s Adolfovou dcérou Mathildou plne na strane svojho svokra, takže mohol očakávať len jeho nesúhlas a otázni boli aj zvyšní dvaja arcibiskupi z Kolína a Trevíru. Otázkou bola potom vojenská účasť jednotlivých Albrechtových spojencov, keďže bez ťaženia proti Adolfovi do Porýnia by sa situácia najskôr nijako nezmenila.²⁶

Kráľ Ondrej III. vyslal oddiel 200 – 300 jazdcov na čele s už spomínaným zvolenským a bratislavským županom Demeterom. Jeho príslušníkmi boli najmä hradčania z územia bratislavského a zvolenského komitátu, ako aj z Liptova, no zúčastnili sa ho aj viacerí členovia šľachtických rodov. Staršia maďarská historiografia sa nadchýnala obdivom, ktorý im prejavili nemeckí kronikári. Opisujú ich dlhé vlasy, spletené podobne ako u žien do vrkočov, dlhé fúzy. Spomínajú ich ako ľahkoodencov, odvážnych a bez ťažkých zbraní, no na rýchlych koňoch, ktorým nerobilo problém prebrodiť ani rieky.²⁷ Rozhodne však tento opis nemohol platiť pre celý Demeterov oddiel, keďže väčšina jeho mužov pochádzala zo slovenských oblastí. Možno to bolo iba klišé opakované pri opise vojenských zoskupení z východu, prípadne sa to týkalo Kumánov.

Tieto kroky opozície, samozrejme, neušli kráľovej pozornosti. Na začiatku roka 1298 sa Adolf pohyboval medzi Speyerom a Andenachom na strednom Rýne a zháňal podporu a financie, rokoval s vplyvnými rodmi, mestami a biskupmi, resp. uspokojoval zálohami staršie pohľadávky, napríklad aj v prípade grófa Eberharda I. z Katzenelnbogenu za jeho predošlé výpravy do Durínska. Eberhard bol pritom Adolfovým strýkom z matkinej strany a pôvodne, od roku 1275, slúžil kráľovi Rudolfovi I. Habsburskému. So skúsenosťami vo „veľkej politike“ pokračoval aj v prípade služby Adolfovi, ako jeho pravá ruka, čo sa mu majetkovo rozhodne vyplatilo. Jeho majetky pritom susedili s tými Adolfovými medzi Taunusom a Lahnom, no postupne rozšíril svoju územnú základňu ako ríšsky hodnostár zálohami v Tribure či akvizíciami v hornom Švábsku a inde. Vďaka tomu mohol zohrávať úlohu, ktorá ďaleko presahovala jeho pôvodné sily, podobne ako v prípade jeho brata (jeho synovcom bol gróf Wilhelm z Katzenelnbogenu). Medzi Eberhardom a Adolfom síce došlo v rokoch 1295 – 1297 k istému odcudzeniu, najmä v dôsledku grófovej zaangažovanosti a výdavkov v Durínsku, no po ich zaplatení na rozhraní rokov 1297 – 1298 ho opäť vidíme medzi kráľovými prívržencami. Celkovo sa Adolfovi podarilo začiatkom roku 1298 nazbierať značné množstvo síl. V jeho tábore však mali ľudia tendenciu skôr vyčkávať, pretože stratégia ra-

²⁵ VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny země koruny české III. 1250-1310*. Praha-Litomyšl : Paseka, 2002, s. 444. SZOVÁK, Kornél – ZSOLDOS, Attila. *Szent István és III. András*. Budapest : Kossuth kiadó, 2003, s. 204-205.

²⁶ GERLICH, A. Adolf, c. d., s. 63-65. MATTHEIS, M. Das Verhältnis, c. d., s. 377-378. ŽEMLIČKA, J. *Do tří korun*, c. d., s. 311, 313.

²⁷ PAULER, G. *A magyar*, c. d., s. 581-582.

kúskeho vojvodu zrejme ešte nebola dostatočne jasná.²⁸ V podstate najväčším Adolfovým problémom boli tradične financie. Ešte 11. marca 1298 listinou vydanou v Oppenheime (južne od Mohuča) uznal svoj dlh voči svojmu strýkovi Eberhardovi vo výške 3500 mariek striebra. Išlo o čiastku, ktorú mal kráľ zaplatiť niekoľkým durínskym šľachticom za ich predošlé služby: boli to grófi Otto z Anhaltu, Friedrich z Beichlingenu a pán z Querfurtu – 1500 mariek, gróf Otto z Orlamünde a grófi z Rabenswaldu a Schwarzburgu – 800 mariek. Práve Eberhard bol poverený vyplatením sľúbených súm a predpokladáme, že ich aj vyplatil, ak mu kráľ dal do zálohu ďalšie majetky až do splatenia dlžnej sumy.²⁹ Následne 15. marca oznamuje mešťanom Oppenheimu, že dane, ktoré mu ročne platili vo výške 300 mariek kolínskych fenigov, vrátane príjmov od miestnych Židov a dedinu Nierstein, dal do zálohu svojmu strýkovi Eberhardovi.³⁰

Čo sa týka Adolfových pozícií, mohol sa relatívne spoľahnúť na podporu zo západných častí ríše, najmä čo sa týka Porýnia. Na jeho strane vystupovali, okrem už zmienených arcibiskupov z Trevíra a Kolína, zaťa – rýnskeho falcgrófa Rudolfa, najmä brabantský vojvoda Ján II. či hessenský landgróf Henrich I. Pozície Henricha (a tým aj Adolfa) však oslabovala skutočnosť, že svoje landgrófstvo rozdelil medzi svojich synov z prvého a druhého manželstva, čo medzi nimi vyvolalo vojenskú konfrontáciu v rokoch 1296 – 1297. Jedným z najspoľahlivejších Adolfových straníkov bol potom Ulrich z Hanau, ktorý sa angažoval vo väčšine jeho ťažení a navyše bol v nepriateľskom pomere k mohučskému arcibiskupovi. Podobne sa v kráľov prospech vo vojenskej a diplomatickej sfére angažoval aj norimberský purkgróf Fridrich III. z rodu Hohenzollernovcov. A hoci zomrel ešte v roku 1297, aj jeho syn a nástupca Ján I. pokračoval v otcovej politike.³¹

Problémovým bodom v Porýní však bola pre Adolfa nepriateľská pozícia Štrasburgu a najmä tamojšieho biskupa Konráda z Lichtenbergu. Prvé boje sa v Alsasku, kľúčovej oblasti pre postup Albrechtových oddielov ďalej do Porýnia, rozhoreli ešte vo februári 1298. Nešlo síce ešte priamo o stret oboch strán, keďže konflikt pramenil z dávnejšej animozity medzi štrasburským biskupom a mešťanmi na jednej strane a ríšskou správou v Alsasku na strane druhej, no predznamenal následný vývoj. Zámienkou na vojenské meranie síl bolo zadržanie päťice štrasburských obchodníkov na začiatku februára 1298 v Hagenau, sídle ríšskeho správcu, tamojšími mešťanmi (pre nezaplatenie mýta). Biskup Konrád a štrasburskí mešťania v snahe o oslobodenie uväznených zaútočili a obliehali Hagenau niekoľko dní (do 10. februára), pričom zabili niekoľko osôb a okolie vypálili. Ríšsky správca (landfojt) Alsaska, gróf Theobald z Pfirtu, následne zvolal vlastné oddiely, posilnené o jednotky kráľovi verných miest a začal, aspoň podľa Colmarskej kroniky, plieniť a ničiť majetky biskupa v značnom rozsahu, najmä v blízkosti Colmaru, pričom sa im vzdalo aj niekoľko hradov.³² Medzi odmenenými za tieto akcie figuroval v Theobaldovej listine vydanej 12. marca 1298 v Schlettstadte (fr. Sélestat) severne od Colmaru aj Henrich z Rappoltsteinu. Záloha 100 hrivien v podobe príjmov z vinohradov v Kientzheime pri Colmare síce nesvedčí o nejakej výraznej solventnosti, no pre ríšu jeho služby, ako príslušníka alsaskej šľachty v danom regióne, svoj význam rozhodne mali.³³

Treba ešte zdôrazniť, že boj o moc nebol nejakou jednorazovou záležitosťou späťou len

²⁸ GERLICH, A. Adolf, c. d., s. 66. TRAUTZ, F. Studien, c. d., s. 7. ŽEMLIČKA, J. *Do tří korun*, c. d., s. 312.

²⁹ RI VI., s. 339, n. 958.

³⁰ RI VI., s. 340, n. 960.

³¹ MATTHEIS, M. Das Verhältnis, c. d., s. 383-391. ŽEMLIČKA, J. *Do tří korun*, c. d., s. 313.

³² Chronocon Colmariense. s. 263.

³³ RI VI., s. 339, n. 959.

s osobou Adolfa Nassavského, ale skôr principiálnou a dlhodobou otázkou, kto mal mať v ríši moc a vládu: kráľ alebo kniežatá? V prípade Adolfa tento boj vyhrali kniežatá, ale na druhej strane si zvolili v osobe Albrechta ešte mocnejšieho panovníka, ktorému sa ich neskôr podarilo poraziť.³⁴

Albrechtovo ťaženie na západ

Krátko po viedenských rokovaniach, teda ešte vo februári 1298, začalo Albrechtovo ťaženie do Porýnia. Cieľom mal byť snem vo Frankfurte, zvolaný na 1. mája 1298 arcibiskupom Gerhardom. Bolo totiž jasné, že bez vojenskej konfrontácie sa zmena na tróne neudeje. Okrem toho, že útočná stratégia samotná a prenesenie bojových operácií na územie nepriateľa je zvyčajne výhodnejším postupom, mohla tu pôsobiť aj obava zo zachovania sa vlastnej šľachty, ktorá sa len pred dvoma rokmi vzbúrila proti vojvodovi a snažila sa aj o spojenie s Adolfom. Takže vyčkávať na jeho príchod v Rakúsku by bolo pre Albrechta nanajvýš riskantné. Preto radšej sám tiahol na západ na čele svojich rakúskych a štajerských oddielov, spoločne s pomocnými zbormi z Uhorského a Českého kráľovstva. Uhrom velil bratislavský a zvolenský župan Demeter. Dvom stovkám českých rytierov podľa Otakara Štajerského velil „pán Záviš“, čo je najskôr omyl, ich veliteľom bol totiž pravdepodobne Boleslav Opolský, ktorý mal podľa Ellenhardovej kroniky zastupovať českého kráľa aj pri očakávanej voľbe nového nemeckého kráľa. Podľa českej historiografie bol však veliteľom Smil z Nových Hradů, syn Ojře z Lomnice, z rodu mocných Vítkovcov. Za svoju účasť na bitke pri Gölheime pravdepodobne následne dostal od kráľa úrad znojenského purkráfa. Podľa Dalimilovej kroniky český kráľ navyše podporil Albrechta aj finančne. Tento krok pritom kronikár vehementne kritizuje, nielen v kontexte predošlého nepriateľstva s Habsburgovcami, ale najmä kvôli protežovaniu Nemcov v Čechách. Dôležitý krok pre svoj postup na západ urobil Albrecht zmluvou, ktorú 27. februára 1298 v Passau vyhlásil dolnobavorský vojvoda Oto III. o „vzájomnej pomoci“ a spojení. Oto sa pritom, ako vyslovene uvádza dohoda, nezaviazal pomáhať Albrechtovi proti kráľovi Adolfovi. Iba sa v nej konštatuje, že Albrecht podnikne vojenské ťaženie do Švábska. Rýmovaná kronika Otakara Štajerského tvrdí, že sa rakúsky vojvoda zastavil v Linzi, pretože musel získať povolenie od Ota, verného kráľovi, na prechod cez jeho územie. To sa malo stať za platbu 1000 mariek striebra, ako kompenzáciu „za prípadné škody“, ktoré by rakúske oddiely spôsobili. Nie je jasné, aký bol účel onoho údajného odškodnenia, no v dokumente nie je zmienka o súvislosti medzi platbou a ťažením. Aj tak je však jasné, že sa bavorský vojvoda nechál kupiť a dovolil tak Habsburgovi prechod svojim územím. Bez toho by bol vojvodov pochod ťažko mysliteľný.³⁵

Albrecht musel teda čakať na dohodu s bavorským vojvodom, a tak sa až začiatkom marca mohol pohnúť ďalej. Ešte 4. marca bol v Göttweigu, západne od Viedne, a 7. a 9. marca vo Welse. Až v polovici marca sa tak mohol presúvať cez Bavorsko, pričom pri Augsburgu sa k nemu mal pripojiť Henrich Korutánsky. Rakúska armáda sa napokon, najneskôr 21. marca, dostala k Ulmu, no tam jej ďalšiu cestu zablokovalo Adolfovo vojsko,

³⁴ MATTHEIS, M. Das Verhältnis, c. d., s. 399.

³⁵ RI VI., s. 337-338, n. 955. Magni Ellenhardi Chronicon s. 44. Ottokars Österreichische Reimchronik. Teil 2. In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores, Deutsche Chroniken V/1-2*, hg. von Joseph Seemüller. Hannover : 1893, v. 70677-70717, s. 935. „... i jě sě Albrechtovým lidem striebra, zlata sláti.“ *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila (2)*. Editori DAŇHELKA, Jiří a kolektiv. Praha : Academia, 1988. v. 33-42, s. 443-444. NIEDERSTTÄR, A. Die Herrschaft Österreich., s. 104. ŽEMLIČKA, Josef. *Do tří korun..*, s. 313. VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny..*, s. 444-445.

a tak sa jej vojvoda radšej vyhol a tiahol na juhozápad do Švábska do mesta Waldshut (dn. Waldshut-Tiengen na nemecko-švajčiarskej hranici) na hornom Rýne. Táto informácia Ellenhardovej kroniky je však nesprávna. Podľa Otakara Štajerského strávil pri Augsburgu najmenej osem dní a odtiaľ smeroval na Landsberg proti prúdu rieky Lech a ďalej cez Memmingen do Diessenhofenu na švajčiarskej hranici, kde sa 3. apríla ocitol na vlastnom rodovom území. Skutočnosť, že ustúpil a v Memmingene zotrval päť dní, môže svedčiť o unavenosti jeho oddielov po krátkom pochode od Augsburgu. Navyše sa zdá, že ustúpil prevahe nepriateľa. V každom prípade to však znamenalo, že schôdzku s kurfirstmi 1. mája stihnúť nemohol, takže musela byť preložená na iný termín. Do Waldshutu tiahol Albrecht cez Schaffhausen, ktorý podľa tohto zdroja dosiahol 6. apríla. Jeho pobyt tam, podobne ako v Diessenhofene, nám dokladajú aj listiny.³⁶ Za zmienku tiež stojí skutočnosť, že dovtedajší Adolfov presun k Ulmu bol doslova bleskový. Ešte 15. marca ho máme doloženého v Porýní v Oppenheime, južne od Mohuča, a o šesť dní neskôr, 21. marca, už bol v Ulme. Vzdušnou čiarou je to asi 200 km a odhliadnuc od reálnej a dlhšej trasy, nebolo pre kráľovu jazdu nemožné prekonať danú vzdialenosť. To by však znamenalo, že kráľ nebol plne pripravený, keďže jeho pechota a hlavne tréni museli značne zaostávať, ak sa vôbec vydali na cestu. Podstatná bola preňho skôr rýchlosť a miera prekvapenia, čo rozhodne fungovalo, keďže sa Albrecht radšej stiahol a aj sám Adolf zamieril naspäť do Porýnia. Cieľom bolo pravdepodobne iba zabrániť Habsburgovi dostať sa včas do Mohuča, no to mu tiež nebránilo v ďalšej ceste na západ cez Švábsko.³⁷

Otázkou je, prečo vôbec dovolil Oto III. prechod svojmu švagrovi Albrechtovi Habsburskému cez svoje územie, ak bol prívržencom kráľa Adolfa? Samozrejme, kalkulácia. Jednoznačnou inšpiráciou tu bola určite vojenská prevaha ambiciózneho Habsburga, ktorej nemohol bavorský vojvoda čeliť. Mohol sa síce brániť a zablokovať, aspoň na čas, Albrechtov postup a čakať na pomoc zo západu, no v takom prípade by boli jeho územia vystavené vojnovému pustošeniu a stratám. Preto sa pravdepodobne radšej dohodol s tradičným nepriateľom svojho rodu a ešte navyše zinkasoval celkom peknú sumu za niečo, čomu aj tak nemohol zabrániť. Jeho motivácia sa prejavila hneď následne, keď sa vydal so svojimi oddielmi, ktorých jadro tvorilo 300 rytierov, smerom k Porýniu. Dalo by sa uvažovať, že tiahol v ústrety kráľovskej armáde a spoločne tak mohli dostať rakúskeho vojvodu do pasce. To sa však nestalo a aj následný Albrechtov ústup na juhozápad, kde mohol očakávať podporu svojich švábskych prívržencov, by mohol svedčiť o tom, že si uvedomoval nebezpečenstvo, ktoré mu hrozilo. Inak ako Oto sa zachoval gróf Albrecht z Hohenbergu, ktorý sa márne pokúsil zastaviť Bavorov na hornom toku Neckaru a zaplatil za to životom. Čo sa týka priamych vojenských posíl, Albrecht sa mohol z prelátov spoľahnúť len na mohučského arcibiskupa, štrasburského biskupa Konráda a Henricha, biskupa z Kostnice. Zo svetských pánov spomína kronikár ôsmich grófov zo Švábska.³⁸

Kým Albrecht táboril na juhu vo Waldshute, kráľ Adolf tiahol do Porýnia, aby mu uzavrel cestu k Štrasburgu a zaujal pozície v Breisachu na Rýne, západne od Freiburgu, kde zablokoval prechod cez Rýn. Ešte predtým však táboril pri meste Haslach im Kinzigtal, na rieke Kinzig v Čiernom lese (asi 40 km severovýchodne od Freiburgu), no o jeho trase z Ulmu na západ nevieme nič. V Haslachu sa k nemu pripojil opäť Viliam zo St. Gallenu s dvadsiatkou rytierov. Následne Adolf, po niekoľkých dňoch, 10. apríla v tábore v Haslachu, dal do zálohu synovcovi opäť zo St. Gallenu, grófovi Hugovi z Bregenzu – Bregen-

³⁶ RI VI., s. 338-339, n. 956, s. 340-341, n. 961. Ottokars Österreichische Reimchronik. Teil 2., v. 70718-70765, s. 935-936. GERLICH, A. Adolf, c. d., s. 67.

³⁷ RI VI., s. 340, n. 960, s. 941, n. 962. WERTNER, M. Magyar., c. d., s. 67.

³⁸ Magni Ellenhardi Chronicon. s. 44-45.

zerwald, čo svedčí o snahe zaviazať si jeho vernosť.³⁹ Medzitým tiahol na pomoc Adolfovi aj samotný bavorský vojvoda Oto III. s 300 rytiermi. Do cesty sa mu však postavil jeho príbuzný Albrecht (II.) z Hohenbergu, spríbuznený aj s Habsburgovcami (bol švagrom Rudolfa I. Habsburského), „s mnohými rytiermi“ pri Oberndorfe am Neckar, v blízkosti svojho hradu Leinstetten v dnešnom Bádensku. Bolo to takmer 40 km východne od Adolfovho tábora a na východnej strane Čierneho lesa. V následnom vojenskom strete 17. apríla však Albrecht „po dlhom zápase padol zranený z koňa“ – dextraria. Jeho ľudia, „rustici“ (čo by mohlo svedčiť aj o použití nejakej domobrany), sa ho pokúšali zachrániť útokmi na kone nepriateľských rytierov a mnoho týchto ťažkých rytierskych koní – dextrariiov, vraj prebodli, no nakoniec podľahli a viac než tri stovky z nich vraj za to zaplatili životom. Gróf Albrecht zraneniam podľahol a Bavori mohli bez ďalšieho odporu pokračovať v ceste. To je však v rozpore s tvrdením letopisov Hermana z Altaichu, podľa ktorého bavorského vojvodu následne šesť týždňov obliehali grófovi stúpenci v Oberndorfe na Neckare.⁴⁰

Rakúsky vojvoda po zastávke na hornom Rýne nasmeroval svoje oddiely na sever k Freiburgu im Breisgau, no tamojší mešťania zakázali jeho ozbrojencom vstúpiť do mesta. Dôležitým spojencom bol preňho štrasburský biskup Konrád, no jeho, podľa kronikára, čo do veľkosti „slušná armáda“, rozhodne nemohla mať ním vyčíslené počty mužov. Biskup vraj zhromaždil 1800 jazdcov, rytierov na ťažkých dextrarioch, vrátane svojej „familie“ a štrasburských mešťanov. Aj celkový počet 10 000 mužov, vrátane pechoty v jeho armáde, je určite prehnaný. Spojiť sa pritom mali obe armády práve pri Freiburgu. Kráľ, ktorý nedokázal zabrániť ich spojeniu, južne od svojich vlastných pozícií, sledoval ich kroky od Breisachu (am Rhein) na sever popri Rýne a pritiahol k hrádku, resp. mestu Kenzingen, severne od Freiburgu, aby im zablokoval ďalší postup. Adolf medzitým zvolal aj kontingenty mešťanov z Colmaru, Schlettstadtu, Neuchâtelu, Mulhouse, Breisachu a Kaysersbergu, ako aj grófa Theobalda z Pfirtu, teda z miest na hornom Rýne, vrátane svojich verných v Alsasku, a dal teda dohromady značnú vojenskú silu. Obaja súperi sa utáborili oproti sebe pri východe z „priesmyku“ medzi Riegel am Kaiserstuhle a Hecklingenom, len niekoľko kilometrov južne od Kenzingenu. Kráľ táboril na ľavom brehu rieky Elz, kým vojvoda na tom pravom. Koncentrácia takého množstva oddielov viedla k zásobovacej kríze a kráľove oddiely trpeli nedostatkom potravín, najmä chleba, čo nedokázali vyriešiť ani dodávky od mešťanov z Breisachu, či Colmaru. Počas dvoch týždňov vyčkávanie dochádzalo ku kontaktom medzi oboma táborami. Adolfova výzva prostredníctvom grófa Ludwiga z Öttingenu, aby Albrecht zastavil nepriateľstvo a uznal jeho právo na trón, sa minula účinkom. Rovnako dopadla aj konfrontácia o účele jeho ťaženia, na ktorú mal Habsburg iba vyhýbavo argumentovať ohľadom „potrieb rieše“. Príkladom kontaktov, resp. ich obeťou sa potom stal Adolf stolník Hildebrand z Pappenheimu, ktorý počas príméria navštívil svojho brata v Albrechtovom tábore, no bol niekedy pred 27. aprílom úkladne zavraždený. Taktiež dochádzalo aj k prepadam zásobovacích oddielov. No keďže obe armády oddeľovala, podľa Ellenharda, „nepriechodná“ rieka Elz, k ich priamemu stretu nedošlo. Je otázne, kto si viac prial otvorený stret, ak vôbec niekto. No zásobovacie ťažkosti k tomu mohli nútiť najmä Albrehta, aspoň podľa kronikárov to bol on, kto vraj navrhol kráľovi, aby sa buď stiahol od rieky a nechal ho prejsť, alebo by ustúpil on sám na míľu od brehu a nechal prejsť kráľa. (Takáto ponuka mala odznieť napr. aj pred bitkou pri Dürnkrate v roku 1260). Adolf vraj obe ponuky odmietol, pravdepodobne zvolil zdržiavaciu taktiku. Situácia sa však zmenila niekedy

³⁹ RI VI., s. 341, n. 963. s. 341-342, n. 964. Inokedy, v tábore pri Kenzingene, pasoval štvoricu opátových ľudí na rytierov. s. 344, n. 969. WERTNER, M. Magyar., c. d., s. 67.

⁴⁰ RI VI., s. 345, n. 965. Chronicon Colmariense. s. 264-265.

okolo 5. mája, keď sa Adolfovi podarilo dohodnúť na kúpe hradu Kenzingen (resp. výmeny za zálohovanie údolia Gregoriental s hradom Mandeburg) s jeho majiteľom – pánom z Usenbergu. (Najskôr išlo hrad Lichteneck, na 242 m vysokom skalnom výbežku nad Hecklingenom.) Dostal tak pod kontrolu nielen hrad na Albrechtovom pravom brehu rieky Elz, ale najmä most cez túto rieku a možnosť jej prekročenia. Albrecht tak, po dvoch týždňoch vyčkávania, keďže sa blížil termín schôdzky s kurfirstmi, a napriek tomu, že vraj chcel zaútočiť na kráľa, využil jednodňové prímerie, o ktoré požiadal, a v noci (teda 6. mája) so svojimi oddielmi unikol na sever. Kráľ vraj rešpektoval prímerie a neprenasledoval unikajúceho nepriateľa. Vyzerá to skôr, že sa Albrecht ešte necítil dostatočne silný na priamu konfrontáciu a radšej sa stiahol na druhú stranu Rýna k Štrasburgu.⁴¹

Do tohto času a priestoru by sme mohli zaradiť aj jednu z uhorských naračných správ. Podľa listiny Ondreja III. z 29. októbra 1299, odmeňujúcej verné služby Štefana, syna komesa Pow(a), syna Mersa, sa tento s „pánom svojim“, županom Demeterom, zúčastnil ťaženia do Nemecka na pomoc vojvodovi Albrechtovi. Štefan podľa narácie, „*priduc k Rýnu blízko mesta Štrasburg... chvályhodne bojoval*“. V tomto boji vraj utrpel dvojicu ťažkých zranení „*na svojich údoch*“. Správu o tom kráľovi napísal, aspoň podľa textu listiny, samotný Albrecht, ktorého kráľ Ondreja tituluje ako „*vlastného otca*“. Pravda, je otázne, či túto zmienku možno zaradiť k nejakým bojom pri Štrasburgu. Možno našli uhorské jazdné oddiely uplatnenie skôr ešte počas táborenia pri Kenzingene, v drobných šarvátkach a prepadoch zásobovacích oddielov. Nie je vylúčené ani to, že Štefan utrpel zranenia v bitke pri Gölheime, keďže sa nemožno úplne spoľahnúť na geografické znalosti pisára listiny. Samotný Štefan sa však nejakej odmeny už nedočkal, neskôr totiž padol – po návrate do krajiny, v boji proti Matúšovi Čákovi počas obliehania hradu Holíč, opäť v službách župana Demetera. No jeho otec Pows a päť bratov za to dostala od kráľa dedinu Kendice v Šariši, južne od Prešova.⁴²

Do tohto pomaly vrcholiaceho konfliktu prišla iniciatíva zo strany duchovného vodcu opozície, mohučského arcibiskupa Gerharda, ktorý listom z 1. mája 1298 pozval, ako kancelár ríše, kráľa Adolfa na stretnutie s kurfirstmi, určené na 15. júna do Mohuča. Cieľom bolo vyriešiť „*neblahý stav v ríši, ktorej mier bol narušený kvôli útlaku a nespravodlivosti*“. Išlo v podstate o formálnu žiadosť a relatívne „diplomatické“ obvinenie kráľa, ktorý mal byť predsa garantom mieru. Na druhej strane formálne ešte stále zachovával lojalitu k panovníkovi a nevyjadril ani žiadne otvorené nepriateľstvo voči nemu. List používa zdvorilý tón a obvyklé frázy, no pôsobí zvláštne. Síce správne poukazuje na problémy ríše, no prívelmi nešpecifikuje ich charakter a najmä ich príčinu, nehovoriac o pôvodcovi. Je všeobecný a neurčitý, rovnako ako cieľ samotných rokovaní. Už Gerhardovo samotné sebaurčenie ako arcikancelára, a teda hlavného kurfirsta, je právne pochybné a aj jeho odvolávka na právo povolať kráľa (prezentované ako stará tradícia) je len jeho tvrdenie. Istú váhu, ale len v momentálnej politickej konštelácii mu dávalo odvolanie sa, že vystupuje ako hovorca všetkých kurfirstov, hoci správnejšie by bolo dodať väčšej časti z nich. Celkovo tento počin mal navodiť zdanie legitimacy a na skutočné rokovanie s kráľom najskôr nikto ani len nepomyslel. Jedným z dôvodov tohto „mierneho“ konania kurfirstov voči kráľovi môže byť skutočnosť, že voči jeho armáde boli v podstate bezbranní. Potrebovali ako ochranu oddiely jeho protivníka a akonáhle dorazilo Albrechtovo vojsko, ich reč sa ra-

⁴¹ Chronicon Colmariense. s. 265. Magni Ellenhardi Chronicon. s. 45-46. RI VI., s. 343-344, n. 967, s. 344, n. 968, s. 345, n. 971. Ottokars Österreichische Reimchronik. Teil 2., v. 70767-71095, s. 935-940. WERTNER, M. Magyar., c. d., s. 67-68. GERLICH, A. Adolf., c. d., s. 67. TRAUTZ, F. Studien., c. d., s. 28.

⁴² MELCZER, István. *Okmányok a kellemesi Melczer-család levéltárából XIII., XIV., XV. század*. Budapest : Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája, 1890, s. 6-8, č. 5.

dikálne zmenila.⁴³ Nech išlo o akokoľvek diplomatický jazyk, netreba si robiť ilúzie o tom, ako to „starý vojak“ Adolf vnímal a už vôbec nehrozilo, aby túto výzvu vôbec akceptoval.

Albrecht sa teda po ústupe od Kenzingenu ocitol 7. mája neďaleko Štrasburgu, kde sa mohol spoľahnúť na podporu tamajšieho biskupa Konráda i mešťanov. V ten istý deň prisľúbil grófovi Eberhardovi (I.) z Württembergu, že ak sa stane kráľom, daruje mu hrad (Neckar-) Rems a mestečko Neu-Waiblingen (Neustadt). V prípade, ak sa s kráľom dohodne, zahrnie ho do tejto dohody a hrad i mesto zostanú v jeho vlastníctve. To znamená, že Albrecht počítal aj s možnosťou, že sa mu nepodari dostať na trón a bude sa musieť s kráľom Adolfom vyrovnáť mierovou cestou. V inej listine, z 10. mája 1298, vydanej „na hrade pri Štrasburgu“, Eberhardovi sľubuje vyplatiť 1200 hrivien striebra za jeho služby a pomoc. Zaujímavé tiež je, že ručiteľmi tohto aktu mali byť kostnícky biskup Henrich a grófi Burchard z Hohenbergu a Hugo z Werdenbergu.⁴⁴ Albrecht sa medzitým utáboril v „Kotzenhusene“ v Alsasku (podľa kronikára tri míle od Štrasburgu). V Alsasku sa následne zdržiaval asi päť týždňov, v Štrasburgu je doložený jeho pobyt ešte 15. júna. Hlavným dôvodom tohto zdržania bol najskôr nedostatok potravín pre jeho armádu a ich zháňanie. Okrem toho to boli aj nepriateľské postoje miest v Porýní, ktoré stáli na kráľovej strane a bránili priamemu prístupu k Mohuču. Mestá Hagenau, Speyer, Worms a Oppenheim mu nielen odmietli predať jedlo, ale boli odhodlané mu tiež vzdorovať. Takže zásoby mohol nakupovať najmä od štrasburských mešťanov, no za značné sumy.⁴⁵

Kráľ Adolf sa tiež prepravil na západný breh Rýna a zhruba od 29. mája obliehal mesto Rufach (fr. Rouffach), južne od Colmaru, patriace štrasburskému biskupovi, pričom celé jeho okolie zanechal vypálené a zničené. Je možné, že mesto obliehali jeho oddiely ešte v čase Adolfovho pobytu pri Kenzingene a až na konci mája prevzal velenie osobne. Mesto bránil Ján z Lichtenbergu, biskupov synovec. Medzi škodami, ktoré utrpela biskupova strana, bola aj strata vraj až 1500 koní nachádzajúcich sa mimo mesta a troch stoviek padlých či zajatých, urodzených i neurodzených. Kráľovým cieľom bolo zrejme oslabiť podporu, ktorej sa dostávalo Albrechtovi zo štrasburského zázemia. V tábore pred Rufachom bol aj 9. júna, keď vydal listinu pre opáta zo St. Gallen – Viliama s odmenou za jeho vojenské služby. Keď sa však panovník dozvedel o postupe nepriateľov zo Štrasburgu, zanechal obliehanie mesta. V tábore pred mestom bol síce ešte 11. júna, no niekedy po tomto dátume obliehanie zanechal a presunul sa do Egisheimu (dnešný Eguisheim) len niekoľko kilometrov juhozápadne od Colmaru, ktorý opustil 16. júna. Podľa Ellenhardovej kroniky kráľ chcel prenasledovať vojvodu, no keď tamajší biskup a mešťania vytiahli a čakali na kráľov príchod západne od mesta v lokalite Oberschöffolsheim, aby zablokovali cestu (navyše zničili nejakú vežu v Schaffelsheime patriacu jednému z kráľových stúpcov), Adolf sa radšej (podľa kronikára zo strachu pred biskupom) rozhodol zmeniť trasu a vrátil sa do Breisachu. Po tamajšom moste prešiel cez Rýn na jeho pravý breh a tiahol na sever k Offenburgu (juhovýchodne od Štrasburgu). Musel sa tak vyhnúť nepriateľskému územiu a aj on mal zrazu zablokovanú cestu. Ak je pravdou, že bavorský vojvoda Oto bol šesť týždňov obliehaný v Oberndorfe na Neckare stúpcami padlého grófa Albrechta (II.) z Hohenbergu, tak sa k Adolfovi pripojil v Offenburgu práve niekedy v tejto dobe. Následne sa kráľ ponáhlal ďalej na sever k Steinbachu a Speyeru. Toto zhruba mesačné obdobie (od polovice mája do polovice júna), ktoré Adolf strávil vojenskými akciami na území nepriateľského štrasburského

⁴³ RI VI., s. 344-345, n. 970. GERLICH, A. Adolf., c. d., s. 68-69. NIEDERSTÄR, A. Die Herrschaft., c. d., s. 105.

⁴⁴ RI VI., s. 347, n. 974.

⁴⁵ Chronicon Colmariense. s. 265. Magni Ellenhardi Chronicon. s. 46. Ottokars Österreichische Reimchronik. Teil 2., v. 17305-17329, s. 943. RI VI., s. 347-348, n. 975. WERTNER, M. Magyar., c. d., s. 69.

biskupa, namiesto aby tiahol na sever do kľúčovej oblasti Mohuč – Frankfurt, a teda do okruhu svojich domovských území, resp. oblastí svojho zaťa falcgrófa Rudolfa, sa pokladalo za vážnu strategickú chybu. Navyše jeho útoky na cirkevné majetky boli čoskoro použité ako obvinenia proti nemu arcibiskupom Gerhardom.⁴⁶

Albrecht odtiahol zo Štrasburgu najskôr 15. júna, až keď sa mu podarilo zhromaždiť dostatok zásob, pričom už mal disponovať tridsiatimi loďami na Rýne. Potraviny sa mu predtým nedarilo získavať, keďže mestá mu ich odmietali predávať. Tak pritiahol k Mohuču, no posunutím termínu stretnutia s kurfirstmi a voľby na 23. júna mu tiež stúpili aj výdavky na armádu. Jeho oddiely zatiaľ obľahli mesto Alzey, juhozápadne od Mohuča, jedno zo sídiel rýnskeho falcgrófa. Požiadal ho o to vraj samotný mohučský arcibiskup Gerhard. Obrancovia sa po dohode rozhodli vzdať, ak im nepríde pomoc do ôsmich dní. K mestu však už tiahol aj kráľ Adolf (a utáboril sa hneď vedľa neho). Albrechtovo vojsko v tom čase znova trpelo akútnym nedostatkom potravín. Podľa kronikára bola kráľova moc a vojsko také mocné, že by ľahko porazil vojvodu, ak by ho oklamal, ako hovoria, ak by sa neradil so svojimi prívržencami.⁴⁷

Zosadenie kráľa Adolfa a zvolenie Albrechta Habsburského

V podstate každá voľba nemeckého kráľa, osobitne v 13. storočí, bola ukážkou otvorenej či zákulisnej diplomacie a zmesou politických kalkulácií a intrig jednotlivých kurfirstov, nehovoriac o cudzích panovníckych dvoroch a pápežskej kúrii. To isté platí aj v prípade snáh o zosadenie toho – ktorého panovníka. Ukážkovým príkladom sú potom udalosti vedúce k zosadeniu Adolfa Nassavského a k následnej voľbe jeho konkurenta – Albrechta Habsburského. Na rozdiel od predošlých udalostí, v skratke načrtnutých vyššie, po Albrechtovom príchode už nespokojenci vedení arcibiskupom Gerhardom odložili zákulisnú politiku a otvorene vystúpili proti kráľovi. Mechanizmus ako zbaviť Adolfa vlády sa zrodil už pri pražských rokovaniach a stretnutí vo Viedni a pôsobí logicky jednoducho. Podľa vyjadrenia saského vojvodu Albrechta kurfirstom, ktorým patrí právo voliť rímskeho kráľa, patrí totiž aj právo ho zosadiť.⁴⁸

Stretnutie kurfirstov v Mohuči naplánované, po predošlom odklade, na 15. júna 1298 bolo opäť preložené, tentoraz na 23. júna, keďže viacerí účastníci sa ešte nedostavili. Išlo najskôr o arcibiskupov z Kolína a Trevíra, ako aj falcgrófa Rudolfa. Počas tohto odkladu sa asi podarilo zabezpečiť, že namiesto Rudolfa jeho mladší brat Ľudovít, ako hornobavorský vojvoda, preniesol „svoj“ kurfirstský hlas na mohučského Gerharda. Tomu už rozhodne nešlo o Adolfovu prítomnosť na stretnutí. Tento akt bol pritom čisto účelovou machináciou, využívajúcou rozpory vo Wittelsbachovskom rode, keďže Ľudovít (vnuk Rodolfa I.), ako mladší Rudolfov brat, nezdíeľal jeho Nassavské propozície. V podstate však išlo o nelegitímne rozhodnutie, keďže kurfirstský hlas bol viazaný na oblasť Falcka, hoci bavorský hlas sa objavil, tiež „protiprávne“, ako náhrada za český hlas, už v časoch Rudolfa I. v roku 1273.⁴⁹ A tak 23. júna v mohučskom dome niektorí z kurfirstov zosadili kráľa Adolfa. Priamo prítomní tu boli mohučský arcibiskup Gerhard, saský vojvoda Albrecht, brandenburský

⁴⁶ Chronicon Colmariense. s. 265-266. Magni Ellenhardi Chronicon. s. 46-47. Ottokars Österreichische Reimchronik. Teil 2., v. 71340-71370, s. 943. RI VI., s. 342-350, n. 966-983. WERTNER, M. Magyar, c. d., s. 70-71. TRAUTZ, F. Studien., c. d., s. 29.

⁴⁷ Chronicon Colmariense. s. 265-266. Magni Ellenhardi Chronicon. s. 46-47. RI VI. s. 351, n. 984.

⁴⁸ ŽEMLIČKA, J. *Do tří korun.*, c. d., s. 315.

⁴⁹ RI VI. s. 350-351, n. 984, s. 352-353, n. 987. Magni Ellenhardi Chronicon. s. 47. GERLICH, A. Adolf., c. d., s. 69-70.

markgróf Otto so šípom (vedľa markgrófov Heinricha a Hermanna). Svoj hlas delegovali na Gerharda už predtým, a teda neprítomní boli český kráľ Václav II. a kolínsky arcibiskup Wikbold, rovnako ako už spomínaný bavorský vojvoda Ľudovít. Išlo teda len o časť voliteľov, ktorí si osobovali právomoci celého kolégia „principes imperii“. V opozícii boli len dvaja z kurfirstov, trevírsky arcibiskup Bohemund a rýnsky falckgróf Rudolf. Rovnaké osoby, ktorí zvrhli Adolfa, zvolili následne za panovníka Nemeckej ríše Albrechta Habsburského.⁵⁰

Dôvody zosadenia tvorili štyri základné okruhy obvinení. V prvom rade kráľ Adolf nereagoval na Gerhardove napomínania a žiadosti, aby „zachoval pokoj“ a odčinil spáchané zločiny. Prvým zločinom boli podľa tejto „obžaloby“ útoky kráľa a jeho ľudí na cirkev a jej majetky vrátane znesväcovania kostolov. Druhým znásilňovanie žien a dievčat kráľovými služobníkmi. Do tretice to boli kráľom porušovaný mier v ríši, krivé prisahy, nedodržanie zmlúv a vymáhanie simonistických darov od prelátov. Súhrnne to bolo v rámci štvrtého obvinenia konštatovanie, že okrádal duchovné i svetské kniežatá o ich majetky a práva. Kráľ, ktorý iba rozduchával konflikty, podľa kurfirstov nezvládol svoju funkciu a nehodil sa na ňu. Niektoré z obvinení sa zjavne vzťahujú k durínskemu ťaženiu, resp. k škodám, ktoré tam utrpel mohučský arcibiskup. Keďže mal Adolf „*tvrdosť srdca faraóna a s hrdou tvrdohlavosťou ignoroval žiadosti a napomenutia*“, Gerhard z toho vyvodil povinnosť proti nemu zakročiť, pretože „*inak by už nemohol znášať takúto nespravodlivosť bez vážnej urážky Krista*“. Náprava sa mala uskutočniť na stretnutí v Mohuči, kde prítomní kurfirsti „dôkladne preskúmali“ obvinenia voči kráľovi a jednohlasne sa zhodli, že nie je spôsobilý vládnuť. Preto ho, s ich jednomyseľným súhlasom, Gerhard zbavil kráľovského úradu. Zároveň každý, kto mu zložil prisahu vernosti, jej mal byť zbavený a do budúca tiež zakázali, aby ho ktokoľvek poslúchal ako kráľa. Vysvetlenia sú popretkávané pasážami z Biblie a výpožičkami z dekrétu Innocenta IV. o zosadení cisára Fridricha II. z roku 1245. Otázkou je, prečo Gerhard na konci nevyzval, podobne ako svojho času Innocent IV., na voľbu nového kráľa, hoci vybraný kandidát stál, v osobe Albrechta Habsburského, doslova pred dverami. Mohučský arcibiskup sa tu správal (vyslovene arogantne) doslova ako pápež, hoci s ním bol práve v zložitom spore (išlo o arcibiskupove dlhy, hlavne voči kúrii). Práve absencia pápežského súhlasu, bez ktorého sa nezaobišla väčšina predošlých volieb nemeckého kráľa pred rokom 1273, predstavuje úplne novú situáciu. Na druhej strane však volebné kolégium rozšírilo a zaokrúhlilo svoje právomoci, keď jeho členovia zosadili kráľa, ktorého si predtým sami vybrali. V tomto právnom nároku na odvolanie možno vidieť logický dôsledok, ktorý de facto skôr či neskôr musel vyplývať z výlučného volebného práva kurfirstov.

Nech by sme už brali do úvahy akékoľvek právne názory na legálnosť či nelegálnosť tohto konania, nebolo to prvé ani posledné zosadenie nemeckého kráľa a v málokterom prípade by sa nenašli hlasy ako podporujúce, tak aj odporujúce týmto krokom. Iróniou dejín potom je skutočnosť, že keď o storočie neskôr v roku 1400 došlo k zosadeniu kráľa Václava (IV.), podstatnú úlohu v ňom zohral mohučský arcibiskup Ján II. z Nassau, pravnuke zvrhnutého kráľa z roku 1298. Zdá sa, že po zosadení Adolfa nasledovala voľba Albrechta za kráľa, hoci sporným spôsobom. V každom prípade je zvláštne, že sa nezachoval oficiálny volebný oznam z 23. júna 1298 a osobitne aj to, že ten, kto bol vtedy (údajne) zvolený, sa na túto voľbu neodvolával a po svojom víťazstve na bojovom poli nechal voľbu opakovať. Môžeme však predpokladať, že sa kurfirsti v Mohuči (aspoň „neformálne“) vyjadrili v prospech rakúskeho vojvodu. Nech už teda bolo zosadenie Adolfa a voľba Albrechta v akomkoľvek pomere k právnej legalite, ríša mala zrazu dvoch panovníkov, keďže Adolf sa vlády nemienil vzdať.⁵¹

⁵⁰ RI VI. s. 353-354, n. 988. ŽEMLIČKA, J. *Do tří korun.*, c. d., s. 315.

⁵¹ RI VI. s. 354-356, n. 989. GERLICH, A. Adolf., c. d., s. 70-72. TRAUTZ, F. *Studien.*, c. d., s. 30-33. ŽEMLIČKA, J. *Do tří korun.*, c. d., s. 315-316.

Následne aj list saského vojvodu a akéhosi dojena voliteľov hovorí o prehreškoch zosadeného kráľa. Neznámemu mestu v ňom adresoval výzvu, aby opustilo Adolfa, od ktorého dodržania prisahy vernosti bolo oslobodené dekrétom kurfirstov a aby uznalo zvoleného Albrechta. V tomto prípade však chýba ako miesto, tak i dátum vydania deklarácie, no spísaný bol niekedy medzi 23. júnom a 2. júlom 1298.⁵² Dobový kolorit chaosu dopĺňalo zhruba na jar a v lete rovnakého roka aj krvavé „ľudové povstanie“ proti Židom, či lepšie povedané, séria brutálnych pogromov v Durínsku (začali už v apríli), ktoré sa rozšírili aj do franských oblastí. Išlo o „hnutie kráľa Rintfleischa“, teda mäsiara, ktorého vraždiace bandy sedliakov, ako sa predpokladá, boli naklonené skôr kráľovi Adolfovi. Aj keď sa tento pogrom operácií jednej či druhej strany priamo nedotkol, jeho ohlas vytváral pochmúrnú a napätú atmosféru. Túto situáciu využil aj český kráľ Václav II. a za obrovské čiastky vzal „svojich Židov“ pod ochranu, podobne však konali aj niektoré nemecké kniežatá.⁵³

Cesta na bojisko

Kráľ Adolf tiahol v danej dobe po pravej strane Rýna na sever a už 22. júna sa utáboril neďaleko Speyeru. Tamojším („svojim verným“) mešťanom v snahe nahradiť ich nešpecifikované straty pri pobyte jeho oddielov na ich území daroval svoje, podľa listiny, bohaté príjmy od tamojších Židov ako záloh.⁵⁴ O dva dni neskôr, 24. júna, sa kráľ utáboril v tábore pri Ladenburgu am Neckar, východne od Mannheimu.⁵⁵ Následne tiahol ďalej na sever k Wormsu a napriek obchádzkam sa relatívne rýchlo dostal na dosah habsburskej armády, a teda aj k rozhodujúcemu stretu. Už pred 30. júnom sa utáboril v Heppenheim (an der Wiese), asi 10 km západne od Wormsu, keď Albrecht ešte obliehal Alzey. Pramene si však ďalej protirečia. Otakar Štajerský totiž tvrdí, že oddiel mešťanov z Mohuča opustil Albrechtovu armádu pri Alzey. Podľa Ellenhardovej kroniky sa Adolf pustil do nasledujúceho boja s podporou mešťanov zo Speyeru, Wormsu, Frankfurtu a Oppenheimu. Je to diskutabilné, pretože rýchly zásah proti Albrechtovi si vyžadoval, aby sa ponáhlal so svojou rytierskou jazdou a pechota ho mohla nanajvýš nasledovať s istým odstupom. Pravdepodobne mal za cieľ oslobodiť hrad Alzey, ktorý sa, na rozdiel od mesta, ešte stále držal. Iné informácie uvádzajú, že kráľ už nechcel čakať na ďalšie oddiely. Podľa Otakara Štajerského tieto posily mali 10 000 mužov a mali doraziť do troch dní a tiež spomína, že mestá slúžili kráľovi až do konca. Vďaka listine z 30. júna pre opáta Viliama zo St. Gallen máme potvrdenú prítomnosť kráľa Adolfa v tábore v Heppenheim (an der Wiese), západne od Wormsu. Opätovi vtedy potvrdil svoj dlh 300 a 200 hrvien, ktoré boli čiastočne vynaložené aj na nákup bojových koní.⁵⁶

Albrecht, ako sme to už naznačili vyššie, sa na popud Gerharda utáboril pod Alzey (sídlo falcgrófa Rudolfa) a v lokalite Schafhausen, len 3 km severovýchodne od Alzey, sa uskutočnilo jeho stretnutie s kurfirstmi na čele s Gerhardom, saským vojvodom a brandenburskými markgrófmi, ktorí ho požiadali, aby prijal svoju voľbu za kráľa. Vtedy posilnili, najmä Gerhardove oddiely, habsburskú armádu a hoci hrad nedobyli, mesto a jeho okolie

⁵² RI VI. s. 356-357, n. 990. GERLICH, A. Adolf., c. d., s. 72. ŽEMLIČKA, J. *Do tří korun.*, c. d., s. 315-317.

⁵³ RI VI. s. 361, n. 996. GRAUS, František. *Mor, flagelanti a vraždení Židů. 14. století jako období krize.* Praha : Argo, 2020, s. 197. ŽEMLIČKA, J. *Do tří korun.*, c. d., s. 315-316.

⁵⁴ RI VI. s. 352, n. 986.

⁵⁵ RI VI. s. 357-358, n. 991. TRAUTZ, F. Studien., c. d., s. 29.

⁵⁶ RI VI. s. 361-363, n. 997-998. Ottokars Österreichische Reimchronik. Teil 2., v. 72270-72352, s. 955. 72837-72839, s. 962. TRAUTZ, F. Studien., s. 34.

boli spustošené.⁵⁷ Po správach o Adolfovom postupe Albrecht narychlo zrušil obliehanie Alzey, spoločne s arcibiskupom Gerhardom sa presunul na juh k údoliu rieky Pfrimm, kde sa zastavil v kláštore premonštrátov v Münster-Dreisene, len niekoľko málo kilometrov severozápadne od miesta následnej bitky pri Gölheime. V podstate sa stiahol v snahe vyhnúť sa konfrontácii tak, ako to urobil na hornom Rýne, hoci určite to nebolo, ako neskôr tvrdil v liste pápežovi, z túžby po mieri. Na druhej strane sa vraj z Albrechtovho vojska vytrácali muži, zatiaľ čo do toho Adolfovoho naopak pribúdali posily. Rakúsky vojvoda hľadal výhodnú pozíciu proti možnému útoku, podobne ako pri Kenzingene. Jeho tábor ležal „*inter cenobia Munstreis et Rosental castra metatus est*“, západne od Gölheimu, pri Hasenbühli na východných svahoch predhoria, ktorému, o niečo severnejšie, dominuje vrch Donnersberg. V jeho radoch by sme našli okrem vojvodu Henricha Korutánskeho najmä arcibiskupa Gerharda z Mohuča a biskupov zo Štrasburgu a Kostnice. Iba Otakar Štajerský tvrdil, že aj Albrecht si v tejto dobe tiež želal zvieť bitku, celkom v duchu svojej prohabsburgskej propagandy.⁵⁸ Ešte 1. júla sa kráľ Adolf zdržiaval v tábore vo Wiesoppeneime, asi 5 km juhozápadne od Wormsu a vzdušnou čiarou niečo vyše 22 km východne od pozícií Habsburgovcov. Postupoval na západ a 1. júla prenocoval so svojimi oddielmi v lokalite Zell, zhruba 10 km severovýchodne od Gölheimu, a sotva možno pochybovať o tom, že sa chcel nepriateľovi postaviť na bojovom poli. Na druhý deň nasledovala bitka, ktorá rozhodla o všetkom.⁵⁹

Záver

Ťaženie rakúskeho vojvodu Albrechta I. Habsburského v roku 1298 do Porýnia, v rámci konfrontácie s nemeckým kráľom Adolfom Nassavským, patrí svojou dĺžkou, zámermi aj výsledkom k výnimočným vojenským stretom vrcholného stredoveku, a to nielen v rámci stredoeurópskeho priestoru. Obe strany dokázali zmobilizovať na svoju dobu silné vojenské kontingenty. Nešlo totiž o nič menšie, než o zvrhnutie vládnuceho panovníka a jeho nahradenie novým. Dôvodom, prečo sa druhý Habsburg na nemeckom tróne odhodlal ku konfrontácii, okrem iného, bola podpora význačných elít ríše, teda v prvom rade väčšiny kurfirstov, ktorí ho podporili v dôsledku nespokojnosti s Adolfovou konfrontačnou politikou. Albrechta pritom priamo vojensky podporili najmä južné oblasti ríše, no významná bola aj podpora z českého a uhorského kráľovstva. Adolf sa okrem Bavorska mohol spoľahnúť najmä na podporu zo západných oblastí ríše, s ťažiskom v Porýní.

Výnimočná bola aj dĺžka ťaženia, časovo i priestorovo, v trvaní viac než štyroch mesiacov, zasahujúceho priestor od Rakúska cez južné až po západné Nemecko. Osobitá bola aj politická rovina, v ktorej zvrhnutie Adolfa a voľba Albrechta predchádzali priamej vojenskej konfrontácii. Diplomatické riešenie, napriek určitým pokusom, bolo pravdepodobne len efemérneho charakteru. Skôr vidíme taktizovanie na vojenskom poli, kde prvotným cieľom kráľa Adolfa bolo zabrániť spojeniu Albrechtovej armády s jeho prívržencami v Porýní vrátane štrasburského biskupa a najmä mohučského arcibiskupa Gerharda, ako jedného z hlavných osnovateľov prevratu. To sa kráľovi, napriek počiatočným úspechom, napokon aj v dôsledku vlastných chýb, nepodarilo. Počas manévrovania oboch armád pritom dochádzalo len k občasným zrážkam a okrem obligátneho plienenia nepriateľského územia došlo aj k niekoľkým obliehaniam nepriateľských hradov, ktoré z celkového hľadiska boli iba pod-

⁵⁷ RI VI. s. 358-359, n. 992.

⁵⁸ RI VI. s. 363-364, n. 999.

⁵⁹ RI VI. s. 364, n. 1000. TRAUTZ, F. Studien., c. d., s. 34-35.

ružnými aktivitami. Problematické bolo, pri značných nárokoch oboch vojsk, aj ich zásobovanie, o čom vypovedajú aj písomné pramene. Tieto poskytujú celkovo relatívne bohatý obraz udalostí, hoci nie vždy jasný a niekedy aj protichodný. Plne to platí aj o samotnom vyvrcholení celého manévrovania oboch strán, o bitke pri Gölleime (ktorá bude predmetom nášho nasledujúceho príspevku).

P. ROHÁČ: DER FELDZUG ALBRECHTS I. VON HABSBURG INS RHEINLAND IM JAHR 1298

Der Beitrag kartiert primär den Feldzug des österreichischen Herzogs Albrecht I. von Habsburg gegen den deutschen König Adolf von Nassau im Jahr 1298. Diese Konfrontation ereignete sich nach mehreren Jahren der Herrschaft König Adolfs, der mit seiner Machtpolitik erheblichen Widerstand der Reichseliten hervorrief, angeführt vom Erzbischof von Mainz, Gerhard II., und dem böhmischen König Wenzel II. Unter den Verbündeten befand sich auch der ungarische König Andreas III. Der Feldzug der habsburgischen Armee ins Rheinland stellt ein interessantes Beispiel für politisch-militärisches Taktieren dar, das in seinem Umfang die meisten zeitgenössischen militärischen Aktionen übertraf. In erster Linie führte dieser Feldzug jedoch zur entscheidenden Schlacht bei Gölleim, die eine grundlegende Veränderung der Verhältnisse im Reich und die Rückkehr der Habsburger auf den Thron bedeutete. Dieser Feldzug gehört aufgrund seiner Länge, seiner Ziele und seiner Ergebnisse zu den außergewöhnlichsten militärischen Auseinandersetzungen des Hochmittelalters, und zwar nicht nur im mitteleuropäischen Raum. Beide Seiten waren imstande, für ihre Zeit beträchtliche militärische Kontingente zu mobilisieren, da es um nichts Geringeres ging als die Absetzung des regierenden Monarchen und dessen Ersetzung durch einen neuen Herrscher. Ein Grund, warum sich Albrecht I. von Habsburg zur Konfrontation entschloss, war unter anderem die Unterstützung bedeutender Eliten des Reiches, insbesondere der Mehrheit der Kurfürsten, die ihn wegen ihrer Unzufriedenheit mit Adolfs konfrontativer Politik unterstützten. Albrecht wurde militärisch vor allem von den südlichen Gebieten des Reiches unterstützt, aber auch die Unterstützung aus dem böhmischen und ungarischen Königreich war von großer Bedeutung.

Zoznam použitých prameňov a literatúry / List of references and literature

Primárne zdroje / Primary sources

Edície prameňov a publikované pramene / Source editions and Published editions

BÖHMER, Johann Friedrich. *Regesta Imperii VI. Die Regesten des Kaiserreichs unter Rudolf, Adolf, Albrecht, Heinrich VII. 1273-1313. Abt. 2.* (RI) neu bearbeitet von SAMANEK, Vincenz. Innsbruck : Universitätsverlag Wagner, 1948.

MELCZER, István. *Okmányok a kellemesi Melczer-család levéltárából XIII., XIV., XV. század.* Budapest : Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája, 1890.

PELZEL, Franciscus Martinus (Ed.). *Magni Ellenhardi Chronicon Quo Res Gestae Rudolphi Habsburgici Et Alberti Austriaci Regum Romanorum Egregie Illustrantur.* Pragae : 1777.

Chronocon Colmariense. In *Monumenta Germaniae historica, Scriptores XVII.* Ed. PERTZ, Henricus Georgius. Hannoverae : 1861, s. 240 – 270.

Staročeská kronika tak řečeného Dalimila (2). Editori DAŇHELKA, Jiří a kolektiv. Praha : Academia, 1988.

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

GRAUS, František. *Mor, flagelanti a vraždení Židů. 14. století jako období krize*. Praha : Argo, 2020. 714 s. ISBN 978-80-257-3380-6.

NIEDERSTÄR, Alois. Die Herrschaft Österreich - Fürst und Land im Spätmittelalter. In HERWIG, Wolfram ed. *Österreichische Geschichte 1278-1411*. Wien : Ueberreuter, 2001. 520 s. ISBN 3-8000-3526-X.

PAULER, Gyula. *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt II*. Budapest : Az Athenaeum Irod. és Nyomdai R. Társulat Kiadása, 1899.

RAZIM, Jakub. *Čechy, Korutany a Tyroly pod vládou Jindřicha Korutanského*. Disertační práce. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2014. 512 s.

SZOVÁK, Kornél – ZSOLDOS, Attila. *Szent István és III. András*. Budapest : Kossuth kiadó, 2003. 251 s. ISBN 963-09-4461-8.

VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny zemí koruny české III. 1250-1310*. Praha-Litomyšl : Paseka, 2002. 760 s. ISBN 80-7185-433-6.

ŽEMLIČKA, Josef. *Do tří korun. Poslední rozmach Přemyslovců (1278-1301)*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2017. 592 s. ISBN 978-80-7422-566-6.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

GERLICH, Alois. Adolf von Nassau (1292-1298). Aufstieg und Sturz eines Königs, Herrscheramt und Kurfürstenfronde. In *Nassauische annalen. Jahrbuch des vereins für Nassauische Altertumskunde und Geschichtsforschung. Band 105*. Wiesbaden : Verlag des vereins für Nassauische Altertumskunde und Geschichtsforschung, 1994, s. 17 – 78.

MATTHEIS, Martin. Das Verhältnis der deutschen Fürsten und Grafen zu König Adolf von Nassau (1292-1298). In *Mitteilungen des historischen Vereins der Pfalz 97 (1999)*. Speyer : Historisches Museum der Pfalz, 1999, s. 353 – 399.

TRAUTZ Fritz. Studien zur Geschichte und Würdigung könig Adolfs von Nassau. In *Geschichte Landeskunde II. Band (Monumenta Germaniae)*. Wiesbaden : Franz Steiner Verlag GMBH, 1965, s. 1 – 45.

WERTNER Mór. Magyar segítőcsapat a göllheimi csatában (1298.). In *Hadtörténelmi Közlemények, 16. kötet*. Budapest : Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 1915, s. 59 – 84.

O autorovi/ About the author

PhDr. Peter Roháč

Gymnázium Pezinok, Senecká 4691, 902 01 Pezinok.

e-mail: rohac.peto@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-3970-1660>